

Se strinjate

Kam spadamo

Jože Horvat

Bog ve, kolikokrat so si to vprašanje zastavljali predniki: smo bolj »germanski« kot »latinski«, manj »ugrofski« in bliže veliki slovanski družini? Morda pa večinoma niso tako razmišljali; verjetno so sicer priznavali, da spadajo k tej ali oni državni tvorbi, saj bi zanikanje tega dejstva bilo nesmiselno: v sferi politike, kamor ta stvar sodi, drugače tudi ni mogoče. Toda sodi po neki drugi sferi življenja, bi rekel, da so tisti najbolj lucidni skleпали, da sodijo predvsem »k sebi«, k svojemu rodu in jeziku, ki sta tako drugačna od vseh drugih rodov in jezikov, da se jim ni mogoče ne prilagoditi niti se nanje neskrbno »naslanjati«. Če ne bi tako mislili, svojega izročila ne bi negovali in predajali naprej, temveč ga opuščali in nazadnje nanj pozabili, in kmalu zatem bi njih potomci bili Avstrijci, Italijani, Madžari, Hrvati ...

Zdaj ko imamo državne meje, ki jih noben k nam namenjeni tujec ne sme prestopiti, ne da bi se prijavil obmejnemu registratorju, pa je to spraševanje na politični ravni bolj utemeljeno. Povezano je z ohranitvijo državne samostojnosti; ker jo bomo sami iz znanih razlogov zmerom težko varovali, si je za njeno ohranjanje treba najti prijatelje/zaveznike, ki nas bodo podprli, če bomo ogroženi. A to je problem, ki ga lahko najbolje rešujejo predvsem dobri politiki, še najraje diplomati –

mislim na domnevne strokovnjake slovenske zunanje politike. Vprašanje je sicer, ali jih imamo; a če jih imamo vsaj nekaj – povsem brez zaupanja ni mogoče biti – bi pričakoval, da si to vprašanje največkrat in z vso resnobo zastavijo predvsem oni; ne le zato, ker so v dobro plačani službi, ampak tudi zato, ker vsaj nekatere od njih, tiste izbrane, k temu zavezuje poklicanost od nekakšne »višje sile«, vzemimo usode. Kajti vsako poklicno delo ni le navadno delo: preko njega ali skozenj človek neredko zasleduje svoj eksistencialni smisel in tedaj v svojem delu čuti svojevrstno strast, če ne kar »preganjavico« ob pomoči katere smisel zaznava, medtem ko odkriva stvari, ki jih brezvoljni, prisilni »delavec« ne more. V tej luči se najbrž odvija sleherno ustvarjalno delo. Tudi delo diplomatov, ki naj bi bili obsedeni od skrbi, kako v miru čim učinkoviteje zavarovati slovensko samostojnost in uspešnost ... Od teh ljudi bi torej pričakoval, da nam odgovorijo na gornje vprašanje, saj bi njihov odgovor lahko bil najmerodajnejši; oni bi morali najbolje vedeti, pri kom ali blizu koga bomo v svoji samostojnosti najvarnejši in kot taki najuspešnejši. Edino tja namreč spadamo. Ali so to lahko prvi severni, zahodni, jugovzhodni sosede ali tretji ali peti sosed daleč na severu ali zahodu – Slovani ali Germani, Latinci ... ne vem, načeloma ne vem.

Ko pa svojo poklicanost k delu udeležimo drugod, posebej na področju

kulture oziroma umetnosti ali, ožje, literature, najbrž vemo, da spadamo v prvi vrsti k svojemu jeziku in njegovemu izročilu. Če naj delamo, moramo biti doma – in kot je znano, je »dom« najprej v jeziku. Seveda ne v katerem koli jeziku, temveč v tistem, ki ga »povsem«, se pravi najbolj odvladamo. Jezik pa ni nekak cilj, hotenje, da bi ga samo kar najbolje obvladali. No, eden izmed ciljev je že v tem, da poznamo vse njegove labirinte in preizkušene tančine pomena in zvena, pa tudi, da ustvarimo nove, s katerimi bo mogoče zaznati in »ujeti« še doslej neizraženo. Ne glede na nekatere drugačne teorije, mislim, da obstajajo ogromni predeli sveta/življenja, ki še niso izraženi in živijo le v naši nejasni slutnji in neprijemljivem občutku. Kdor je brez te slutnje in občutka, se ne more podati k nekakšnemu ustvarjanju.

V tej zvezi postaja smiselna Brechtova izjava, po kateri je 95 odstotkov proze že napisane. V prvem hipu se zdi, da je to porazna ugotovitev – pa seveda ni. Četudi je (po Brechtu) velikanska večina sveta torej že v jeziku – se pravi, da je »že napisana« – tistih pet odstotkov pravzaprav predstavlja ogromno – cel univerzum neznanega, neodkritega, »še nenapisanega«. Če bi natanko pregledali tok literature, bi najbrž ugotovili, da je tistih pet zatemnjenih ali nam neznanih odstotkov več kot vseh 95 znanih; a ker ta spis ni namenjen tej temi, naj dodam le: kdor o tem ni prepričan, naj se ne spravlja k pisanju, delal bo samo plagiate ...

A naj se vrnem; v običajnem žargonu bi se reklo: operativno sredstvo za to, da receptorju sporočimo neznano, je jezik. Toda ne kateri koli jezik,

temveč seveda tisti, ki ni znan, klišejski, ampak izrazito individualen, to je na novo ustvarjen. V njegovi izdelavi pa človek razen v neki finalni fazi ne more biti sam. Pridružujem se tistim, ki menijo, da v tem poklicu ne moremo biti sami, ampak moramo sodelovati z znanimi in neznanimi, jemati od njih in preoblikovati, saj samo tako lahko ustvarimo, to je v tisti finalni fazi artikuliramo kaj novega. Tako smo na eni strani prisiljeni biti nenehno odprti za vplive drugih, na drugi iskati prijateljsko pomoč pri učiteljih.

Kam torej spadamo?

Pred dobrim desetletjem je v nekdanji skupni državi tekla kampanja, ki se je sicer najprej sprožila že leta 1971 v času hrvaškega »maspoka«, in je imela poudarjeno politične, unitaristične tendence; po njej bi morale vse literature v Jugoslaviji sestavljati »skupen jugoslovanski kulturni prostor« in se ravnati po njegovem središču, ki je bila srbska literatura, iz nje jemati standarde, kriterije, spodbude itn. Kdor se je temu upiral in zagovarjal avtonomijo posameznih literatur, je bil »separatist«, izdajalec države. Ta politična »šola« je, upati je, presežena. Na ravni, kjer se to piše, nihče iz našega obrata nikamor ne »spada«, vsakdo je v svojem jezikovnem domu in pogosto mu je neznosno tudi nasele enakovnih domov. Do drugih se priklopi s skrajno težavo, in kakor jih spet neznosno potrebuje, ob njih, kaj šele v njih, ne zmore biti. Spada na območje »svojega« neznanega, kjer se obsežno skriva omenjenih »pet odstotkov«.

Kot izhaja iz že povedanega, s tem ne pravim, da ne potrebujemo komunikacije z drugimi kulturami; morda

je ta komunikacija najlažja s kultura-mi sosedov, morda najbolj oddaljenih etnij. A zdi se, da je v vsaki veliko gradiva za konstrukcijo neopisne, filigranske čipke jezika, ki na ekran zavesti pošilja sliko našega človekovanja. Takšnega gradiva je, mislim, veliko tako v srbski kot češki, balkanski ali srednjeevropski kulturi.

Vse drugo je politika, posel za diplomacijo.

Seveda pa je tako le v nekakšnem idealnem stanju, ko je diplomacija diplomacija, ki zna varovati državo in prispeva k njeni mednarodni uspešnosti. Žal je naš čas drugačen; ko človek ob kaki priložnosti bere njihova rezoniranja o svetu in slovenski umeščenosti vanj – ali huje, ko je prisiljen poslušati njihove izjave ob kaki aferi, se mu zazdi, da kapacitet v glavnem nimamo; srečujemo predvsem preoblečene novinarje, ki ne obvladajo dobro niti jezika, v deželi katerega nam služijo. Tedaj se vprašanje, kam spadamo, zastavi nam samim, in to dokaj direktno, trdo. Kot laikom, ki pa jim je prirojen instinkt za preživetje in nekaj čuta za pravičnost, se nam silovito zazdi, da je odgovor v grobih obrisih vendar znan; v kompozicije, v katerih smo bili, vsekakor ne spadamo. Ne v varianto nekdanje k.u.k. – verjeti je treba razlogom, zaradi katerih so predniki sklenili izstopiti iz nje – kakor tudi ne v varianto balkanske federacije, od katere so se Slovenci ločili premišljeno. Sklepi obojih niso bili posledica kakšne trenutne »jeze« na aktualne vladarje ali vlade obeh tvorb, ampak rezultat zgodovinskih procesov, ki bi nas zadušili, če bi ostali v njihovem »delokrogu«.

Zato nimamo kam spadati; smo v Srednji Evropi; prostora se ne da premakniti, iz njega ne kam »pasti«, kvečjemu se malo kam »nasloniti«; tu pa se v smislu, kot je bilo omenjeno na začetku, še najlažje lahko naslanjamo na sosede, seveda če bomo poprej z njimi znali ustvariti prijateljstvo, od katerega bomo imeli vsi kakšno korist. Težavnost njegovega vzpostavljanja je v tem, da smo za prijateljstvo premalo zanimivi. Kaj sosedom lahko ponudimo, s čim jih privabimo? Nimamo bog ve koliko bogastva ne čudes, kakršnih (oni) drugod ne bi našli v večji meri, ne viškov, ki bi bili začudenja vredni. Davna Župancičeva strastna želja »slovenska misel, vzpluj, vrzi se do nebes!« se očitno še ni odtrgala od svojega sidrišča; če bi se bila, bi bil ves naš prostor osvetljen od nje do neba in bi očaral tudi sosede ...

Hočem reči, da kultura nikakor ni zadnja, ki naj svojo deželo dela zanimivo, pri čemer niti ne mislim zgolj na njene kulturne izdelke. Prej na svojevrstno budnost, včasih imenovano tudi angažma kulturnikov – pripadnikov civilne družbe – ki naj bi na primer tako kot pri Francozih »Voltaire, Chateaubriand, Hugo, Barrès, Rostand, Valéry, Malraux ... družbi znali reči, kam gre, definirati njeno misteriozno identiteto in pisati prerokbe prekipelemu stoletju« (*Le Figaro*, nedavno) – če bi torej naši kulturniki zmerom čutili poziv tudi k takemu početju, bi Slovenija nekoč bila zanimivejša za marsikoga, ki jo zdaj spregleda. In imeli bi manj muk pri iskanju prijateljev in zaveznikov, posebej še zdaj, ko imamo na voljo enega politika, enega diplomata, enega gospodarstvenika in cel tisoč neumnih novinarjev.